

відповідно не дозволяє вести його цілеспрямовану корекцію.

Висновки з дослідження та перспективи подальших розвідок у даному напрямі. На підставі узагальнення результатів наукових розвідок з проблеми управління якістю вищої педагогічної освіти виявлено, що підходи до вирішення цієї актуальної проблеми варіативні, а єдиної позиції з даного кола питань у науці не вироблено. З'ясовано, що сутність управління якістю освіти у вищих педагогічних навчальних закладах полягає в розробці й реалізації системи заходів, які дозволяють ефективно надавати освітні послуги такої якості, яка забезпечує відповідність результату вимогам замовника. При цьому управління якістю освіти передбачає забезпечення проектування, досягнення й підтримку якості освітнього процесу, його реалізації та результатів.

Установлено, що професійна компетентність майбутнього педагога – це інтегральна характеристика особистості майбутнього фахівця, яка поєднує рівень необхідних знань, умінь, навичок, здібностей, професійно важливих якостей для ефективного

виконання діяльності за фахом, здатних за достатньої мотивації забезпечити самореалізацію та самовдосконалення особистості педагога в процесі своєї діяльності. Отже, чим вища якість управління вищою освітою, тим інтенсивніше відбувається професійне становлення студента.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Єльнікова Г. В.* Адаптивне управління: сутність, характеристика, моніторингові системи : [колективна монографія] / Єльнікова Г. В., Борова Т. А., Касьянова О. М., Полякова Г. А. та ін. ; за заг. ред. Г. В. Єльнікової. – Чернівці : Технодрук, 2009. – 572 с.
2. Наукові основи управління інноваційним розвитком в системі педагогічної освіти : посіб. / Харківська А. А., Петриченко Л. О., Малихіна В. М. ; за заг. ред. Г. Ф. Пономарьової. – Х. : ООО "Компанія СМІТ", 2013. – 256 с.
3. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи : бібліотека з освітньої політики / [під заг. ред. О. В. Овчарук]. – К. : К.І.С., 2004. – 189 с.

4. *Поташиник М. М.* Каждому по способностям, исходя из потребностей: как развивается муниципальная образовательная система / М. М. Поташиник // Народное образование. – 2000. – № 7. – С. 46–54.

5. *Петриченко Л. О.* Вища педагогічна освіта і наука України: історія, сьогодення та перспективи розвитку. Харківська область / Л. О. Петриченко ; [ред. рада вид. : В. Г. Кремень (гол.) [та ін.] ; редкол. тому І. Ф. Прокопенко (гол.) [та ін.]]. – К. : Знання України, 2009. – 431 с.

6. *Петриченко Л. О.* Теоретико-методологічні засади управління якістю освіти у вищому педагогічному навчальному закладі : монографія / Л. О. Петриченко. – Харків : ФОП Андреев К. В., 2012. – 520 с.

7. *Харківська А. А.* Теоретичні і методичні засади управління інноваційним розвитком вищого навчального педагогічного закладу : дис. ... д-ра педагогічних наук : 13.00.06 / Харківська Алла Анатоліївна. – Луганськ, 2012. – 459 с.

8. *Хриков Є. М.* Управління навчальним закладом / Є. М. Хриков. – К. : Знання, 2006. – 365 с.

Стаття надійшла 15.05.2015 р.

УДК 378.14

Людмила ПРИТУЛЯК

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ДОШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ

У статті розглянуто особливості формування професійної компетентності майбутніх вихователів у процесі фахової підготовки. Схарактеризовано умови, з якими пов'язані особливості формування професійної компетентності майбутніх вихователів. Визначено зміст та цілі формування професійної компетентності майбутніх вихователів у процесі фахової підготовки.

Ключові слова: професійна компетентність, майбутні вихователі, ВНЗ, особливості.

В статье рассмотрены особенности формирования профессиональной компетентности будущих воспитателей в процессе профессиональной подготовки. Охарактеризованы условия, с которыми связаны особенности формирования

профессиональной компетентности будущих воспитателей. Определено содержание и цели формирования профессиональной компетентности будущих воспитателей в процессе профессиональной подготовки.

Ключевые слова: профессиональная компетентность, будущие воспитатели, вузы, особенности.

In the article features of formation of professional competence of future teachers in the training. Author determined conditions which are associated with features of formation of professional competence of future teachers. The content and purpose of formation of professional competence of future teachers in the training.

Keywords: professional competence, future educators, universities, features.

Мета: проаналізувати особливості та виявити умови формування професійної компетентності майбутніх вихователів.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Сучасне суспільство висуває вимоги, адекватні цілям свого соціального розвитку, до спеціалістів у галузі освіти, оскільки від педагогічних кадрів залежать перспективи прогресу в усіх сферах духовного і матеріального життя кожної держави.

В Україні у зв'язку з політичними, економічними та іншими перетвореннями здійснюється трансформація освітньої парадигми з технократичної на гуманістичну та особистісну. Природно, це тягне за собою і зміну пріоритетів у професійній педагогічній освіті.

Важливість ролі вихователя дошкільного навчального закладу (далі – ДНЗ)

у суспільному розвитку зумовлюється тим, що галузь освіти є соціальним інститутом, через який проходить кожна людина на різних етапах життєдіяльності, починаючи з раннього віку.

Саме завдяки навчально-виховній діяльності педагога реалізується політика держави у створенні інтелектуального та духовного потенціалу нації, розвиток вітчизняної науки, техніки і культури.

Становлення та формування національної системи освіти зумовлює потребу підготовки вихователя ДНЗ нового покоління для всіх навчально-виховних систем, зокрема і для дошкільної освіти. В останній відбуваються зміни, пов'язані з оновленням її змісту, перебудовою взаємодії у системі "педагог – дитина", появою різних типів дошкільних установ тощо. Інноваційні освітні напрями потребують вихователя нового типу і висувають значні вимоги до його професійної компетентності.

Зміна освітньої парадигми від традиційної до особистісно орієнтованої, перехід освіти на європейські стандарти вимагають від вищої педагогічної школи досконалої підготовки майбутніх педагогів, зокрема працівників дошкільної освіти. Компетентність фахівця об'єктивно набуває все більшої актуальності завдяки ускладненню й постійному розширенню соціального досвіду, сфери освітніх послуг, появі інноваційних типів ДНЗ, авторських педагогічних програм, проєктів, технологій, виникненню різних форм презентації і переробки інформації, зростаючому рівню запитів соціуму.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблеми підготовки майбутніх вихователів ДНЗ у процесі фахової підготовки присвячено праці багатьох науковців. Сучасні роботи, що розкривають окремі аспекти підготовки фахівців дошкільного профілю, висвітлено в наукових працях Н. Денисенко, Н. Лисенко, З. Плохій, Г. Підкурғанної та інших.

Проблеми структури і змісту психолого-педагогічної та фахової підготовки майбутніх вихователів розглядали Л. Артемова, А. Алексеева, Г. Беленька, О. Богиніч, Ю. Косенко, М. Машовець та інші. Ці дослідження забезпечили можливість розглянути зміст і технологію формування професійної компетентності фахівця в умовах ступеневої освіти.

Теоретичними засадами формування професійної компетентності фахівців у процесі їхньої підготовки у вищому

навчальному закладі виступають положення компетентнісного підходу, відображені в роботах І. Зимньої, І. Зязюна, В. Кременя, Н. Кузьміної, О. Савченко, А. Харківської, де визначено завдання сучасної вищої освіти, яке полягає в тому, щоб не тільки дати молоді професійні знання, а й підготувати фахівця, який глибоко розуміє і знає свою роль у суспільстві, уміє творчо використовувати здобуті знання на практиці, працювати з людьми, критично оцінює досягнуте.

Вагомий внесок у розвиток теорії формування професійної компетентності внесли дослідження Л. Артемової, А. Богуш, В. Баркасі, В. Бондаря, В. Кузя, І. Пошетун, Л. Хоружої щодо змісту підготовки фахівців у вищому навчальному закладі, що розглядається як сукупність загальноосвітніх, морально-етичних і професійних знань; І. Беха, І. Богданової, О. Богиніч, О. Матвієнко щодо методів формування професійної компетентності педагогів; Н. Бібік, С. Вітьвицької, О. Дубасенюк, Т. Жаровцевої, Н. Нагорної та інших щодо форм організації навчального процесу, спрямованих на комплексне засвоєння знань і способів практичної діяльності, завдяки яким випускник ВНЗ здатний успішно себе реалізувати.

Виокремлення не вирішених раніше частин проблеми. Схарактеризувати умови, з якими пов'язані особливості формування професійної компетентності майбутніх вихователів

Формулювання цілей. Ціллю статті є аналіз особливостей, обґрунтування умов і змісту формування професійної компетентності майбутніх вихователів у процесі фахової підготовки.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Сьогодні професійна освіта все більше орієнтується на спеціалізовану підготовку кадрів, що володіють високим рівнем компетентності.

У різних словниках "компетентність" (від лат. *competens* – належний, здібний) трактується як "авторитетність, повноправність", "обізнаність, правомочність", як загальний оцінний термін, що позначає здатність до діяльності зі знанням справи [5].

Компетентність – слово іншомовного походження, від латинського "*competentio*", "*competo*", що означає: досягаю, відповідаю, підходжу.

Опираючись на дані аналізу як нау-

кових, так і методичних досліджень, можна стверджувати: незважаючи на те, що в останнє десятиліття вивченням професійної компетентності активно займалися вітчизняні вчені, у сучасній літературі немає єдності в питанні визначення сутності цього поняття.

Науковці зазначають, що професійна компетентність – це професійна підготовленість і здатність суб'єкта праці до виконання завдань і обов'язків повсякденної діяльності. Вона зумовлена когнітивним та діяльнісним компонентами підготовки фахівця, виступає мірою і основним критерієм визначення його відповідності вимогам праці.

Дослідження питання формування професійної компетентності педагогів здійснювалося в основному за трьома основними напрямками:

1) розкриває вимоги до фахівця педагогічної справи, його професійних якостей, досліджує питання фахового відбору та розвитку мотивації педагогічної діяльності;

2) розкриває зміст підготовки педагогічних кадрів;

3) стосується дослідження питання використання різноманітних методів, за допомогою яких реалізується зміст фахової підготовки.

У ході досліджень виявлено, що їй притаманні всі риси педагогічної діяльності, але вони набувають особливого забарвлення у діяльності педагога, який здійснює навчання і виховання дітей раннього та дошкільного віку.

Тлумачний словник української мови слово "компетентний" трактує як обізнаний у певній галузі, знаючий; той, що за своїми знаннями або повноваженнями має право робити, вирішувати щонебудь [2].

У Тлумачному словнику С. Ожегова компетентність розглядається як глибока обізнаність людини в певному колі питань; як обсяг повноважень, наданих відповідно до цієї обізнаності. Поняття "компетентний" характеризується такими якостями – знаючий, обізнаний, авторитетний у певній галузі [6].

У трактуванні деяких авторів термін "професійна компетентність педагога" корелює з поняттями "готовність до професійної діяльності" (Н. Лобанова, О. Панарін, В. Сластенін) та "педагогічний професіоналізм" (В. Косарев, О. Піскунов). Вони хоча й близькі, але не тотожні. В ієрархічній структурі зазначених термінів професійно-педагогічна компе-

тентність займає середнє положення [5].

Широкє узгалньовальне поняття "професійна компетентність" у психолого-педагогічній літературі розглядається як професійна підготовленість і здатність суб'єкта праці до виконання завдань та обов'язків повсякденної діяльності [7]. До її структури належать знання, уміння та навички професійної діяльності.

У психолого-педагогічній літературі "компетентність" визначається як підготовленість і реалізована здатність суб'єкта праці до виконання завдань та обов'язків повсякденної діяльності. У її структурі традиційно виокремлюють знання, уміння, цінності, ставлення та досвід поведінки. Професійна компетентність – вид компетентності, що характеризує особистість у контексті виконання нею професійних обов'язків.

Різноманітність наявних думок з приводу сутності та змісту поняття "професійна компетентність майбутнього вихователя" зумовлює і відмінності у визначенні його структури. Багато авторів під цим поняттям розуміють певний обсяг професійно необхідних знань, умінь, навичок, глибоку обізнаність у питаннях виховання і навчання обов'язковим елементом професійної компетентності педагога [3].

Однією з провідних умов формування професійної компетентності є професійно значуща мотивація, професійний інтерес, позитивне ставлення до професії. Дана категорія передбачає наявність у студента внутрішньої мотивації, якщо він добре усвідомлює, яку професію обрав, та вважає її значущою для суспільства, то це, безумовно, впливає на успішність його навчання і становлення як фахівця.

Розглянемо структуру професійної компетентності педагога через сукупність компетенцій:

- загальнопедагогічної – володіння базовими інваріантними психолого-педагогічними знаннями й уміннями, зумовленими успішністю вирішення широкого кола виховних і освітніх завдань у різних педагогічних системах; це відповідність певним професійно-педагогічним вимогам незалежно від спеціалізації майбутнього педагога; володіння сукупністю загальнолюдських якостей особистості, необхідних для успішної професійно-педагогічної діяльності;

- спеціальної – володіння специфічними для даної професії знаннями й умі-

ннями;

- технологічної (діяльнісної) – володіння професійно-педагогічними вміннями, під якими розглядають засвоєний спосіб виконання відповідних дій, що забезпечуються сукупністю набутих знань у галузі професійно-педагогічної діяльності; креативність;

- комунікативної – встановлення правильних взаємин з вихованцями, які сприяли б найбільш ефективному вирішенню завдань навчання і виховання; вияв шанобливого, зацікавленого підходу до тих цінностей, які складають зміст позиції дитини; володіння прийомами професійного спілкування з колегами;

- рефлексивної – регулятор особистісних досягнень педагога, збудник професійного зростання, удосконалення педагогічної майстерності. Ця компетенція проявляється у здатності до самопізнання (самопостереження, самоаналізу, критичної самооцінки), самовираження (самокритики, самостимулювання, самозмушування тощо), самореалізації (самоорганізації, контролю та обліку діяльності із самостворення) [4].

Узагальнюючи зазначене вище, вважаємо, що професійна компетентність педагога – характеристика теоретичної та практичної підготовленості фахівця до здійснення педагогічної діяльності, яка представлена сукупністю загальнопедагогічних, спеціальних, технологічних, комунікативних і рефлексивних компетенцій, що виражається у здатності самостійно, відповідально, ефективно виконувати певні трудові функції.

Зміст професійної освіти зумовлено цілями та потребами суспільства, а також сукупністю вимог, які будуть висуватися до фахівців у майбутній сфері діяльності.

Як уже зазначалося, при підготовці кадрів для ДНЗ метою всього навчального процесу має стати формування соціально активного педагога з високими моральними установками, що володіє педагогічними знаннями й уміннями, готового реалізувати їх на практиці, тобто володіє професійною компетентністю.

Особлива роль дошкільного періоду розвитку в процесі становлення особистості визначає і особливі вимоги до вихователя. Вихователь обов'язково повинен усвідомлювати відповідальність за щасливе дитинство дитини та її долю, володіти високим рівнем розвитку емпатії, безпосередністю, емоційною врівноваженістю, творчою уявою, душевною щедрі-

стю тощо.

Педагог, котрий працює з дітьми дошкільного віку, відчуває велике навантаження на психофізіологічну сферу. Тому до його професійно значущих якостей належать висока працездатність, витримка, врівноваженість [1, 15–20].

Хід розвитку педагогічної науки доводить, що результативним є лише той процес, який забезпечений методологічними, дидактичними і методичними розробками, що відповідають сучасним вимогам науки і практики. Таке забезпечення навчального процесу називають науково-методичним.

Розробка науково-методичного забезпечення освітнього процесу – це складна і трудомістка проблема. Для її вирішення потрібна професійна педагогічна та спеціальна компетентність розробників. Організуючою основою всіх розробок є уявлення про структуру, складові елементи і функціональні зв'язки у створюваній педагогічній системі.

Зміст фахової компетентності визначається змістом навчальних курсів, які викладаються майбутнім фахівцям під час підготовки до роботи в закладах дошкільної освіти. Зміст базових і варіативних дисциплін визначається навчальними програмами, що розробляються науковцями та викладачами ВНЗ. На сьогоднішній день серед предметів, що стали обов'язковими у підготовці майбутнього вихователя ДНЗ (згідно з навчальним планом), – валеологія та екологія, українознавство та етнопедогогіка, основи педагогічної майстерності, основи комп'ютерної грамоти, основи науково-педагогічних досліджень тощо.

Формування професійної компетентності вихователів у період їхнього навчання у ВНЗ має певні особливості. Серед них такі:

- залежність ставлення до навчання, якості засвоєння предметних знань і сформованості професійних умінь від мотивації навчальної діяльності;

- залежність типу взаємин майбутнього фахівця із суб'єктами професійної діяльності від реальних взаємин, що склалися у студента з усіма учасниками освітнього процесу у ВНЗ;

- залежність процесу управління розвитком особистості під час навчання, що здійснюється у напрямі від зовнішньої форми до внутрішньої, від якості взаємодії з учасниками освітнього процесу;

• залежність ефективності навчання від домінуючих психічних станів: урівноважені є фундаментом адекватної, прогнозованої і зваженої поведінки, неурівноважені – основою виникнення психологічних новоутворень особистості.

Умовами успішного формування професійної компетентності є: формування світогляду та спрямованості особистості, на основі яких відбувається засвоєння студентами знань та вмінь; розвиток професійних здібностей і значущих рис особистості в контексті набуття педагогічного досвіду; індивідуально-диференційований та особистісно зорієнтований підхід до студентів в освітньому процесі.

Отже, основними умовами розвитку професійної компетентності майбутніх вихователів ДНЗ є:

- психолого-педагогічні (здійснення діагностики розвитку студентів, система стимулювання мотивації навчання, наявність якісного професорсько-викладацького складу, визначення критеріїв компетентності, наявність відповідного діагностичного інструментарію, рефлексивно-оцінний етап кожного заняття);

- організаційні (семестрові графіки, складання розкладу занять, консультацій, проведення занять, заліків, іспитів, вироблення критеріїв визначення рівня компетентності);

- навчально-методичні (навчальний план, робочі програми дисциплін, інтеграція різних курсів, наявність навчально-методичного комплексу забезпечення дисциплін);

- технічні (наявність відповідного матеріально-технічного забезпечення);

Основними складовими професійної педагогічної компетентності виступають:

- 1) система психологічних, загально-дидактичних і спеціальних фахових знань;
- 2) система фахових умінь;
- 3) професійні здібності та професійно значущі риси особистості.

На думку Г. Беленької, основними етапами формування професійної компетентності студента у ВНЗ є:

- 1) адаптація до умов навчання (усвідомлення й осмислення вибору діяльності, корекція життєвих пріоритетів, формування основних світоглядних позицій і принципів);

- 2) індивідуалізація (розвиток на основі знань, професійно значущих якостей і здібностей, умінь);

- 3) інтеграція у педагогічне та соціальне суспільство (самореалізація).

Отже, ефективність процесу формування професійної компетентності майбутніх вихователів ДНЗ у процесі фахової підготовки залежить від доцільно дібраного й чітко окресленого змісту навчальної діяльності, ефективних методів і прийомів навчання.

Рівні компетентності можуть характеризуватися ступенем позитивного впливу особистості на довколишню дійсність. Чим вищий рівень професійної компетентності вихователя ДНЗ, тим більш суттєвий вплив здійснює він на довколишню дійсність безпосереднім та опосередкованим впливом (через вихованців, їхніх батьків, оточуючих). Це пов'язано як зі збільшенням знань, досвіду, розширенням функцій професійної діяльності, так і зі зростанням повноважень особистості [1, 27]

Професійна компетентність вихователя, як зазначає Г. Беленька, складається з трьох основних компонентів: теоретичних знань, практичних умінь з їх застосування та професійно значущих якостей, що дають особистості можливість вільно, упевнено й толерантно діяти залежно від наявної необхідності та потреб оточуючого життя.

Стабільний і безперервний розвиток усіх трьох складових на основі позитивних світоглядних позицій педагога і становить компетентність фахівця. Знання та вміння мають формуватися в контексті набуття особистістю емпіричного і професійного педагогічного досвіду [1, 30].

Висновки з дослідження та перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Підсумовуючи зазначене вище, ми дійшли висновку, що для ефективної підготовки майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів, здатних ефективно здійснювати в майбутньому свої основні функціональні обов'язки, вищим педагогічним закладам професійної освіти необхідно в основу навчальних програм з профільних дисциплін закласти формування професійної компетентності як головну мету навчання.

Проблема професійної компетентності є дуже складною, багатоаспектною тому від її розробки на теоретичному та практичному рівнях значною мірою залежить якість підготовки сучасного педагога (вихователя). Це переконливо доводять дослідження, що проводяться

науковцями-фахівцями в галузі дошкільної освіти.

До перспектив наукових пошуків, які позитивно впливатимуть на виконання завдань профільної підготовки майбутніх вихователів, можна віднести аналіз рівня сформованості професійної компетентності у студентів-майбутніх вихователів з метою подальшого її розвитку та вдосконалення.

Професійна компетентність не є сталою величиною. Процес її формування ніколи не завершується, а вдосконалюється постійно. Вона змінюється, а рівень та якість її можна оцінити лише в конкретних ситуаціях діяльності вихователя відповідно до умов навколишньої дійсності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Беленька Г. В. Вихователь дітей дошкільного віку: становлення фахівця в умовах навчання : монографія / Г. В. Беленька. – К. : Світлич, 2006. – 304 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [укл. і гол. ред. В.Т. Бусел]. – К. – Ірпінь : ВТФ "Перун", 2003. – 1440 с/
3. Зимняя И. А. Ключевые компетентности как результативно-целевая основа компетентностного подхода в образовании. Авторская версия / Иванна Алексеевна Зимняя. – М. : Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2004. – 42 с.
4. Лозова В. І. Формування педагогічної компетентності викладачів вищих навчальних закладів / Валентина Іванівна Лозова // Педагогічна підготовка викладачів вищих навчальних закладів : матеріали міжвуз. наук.-практ. конф. – Харків : ОВС, 2002. – С. 3–8.
5. Овчарук О. Ключові компетентності: Європейське бачення / Оксана Овчарук // Управління освітою. – 2004. – № 2. – С. 6–9.
6. Ожегов С. И. Словарь русского языка. – 10-е изд., стер. / [С. И. Ожегов ; под ред. Н. Ю. Шведовой]. – М. : Сов. энцикл., 1973.
7. Платонов К. К. Краткий словарь системы психологических понятий / К.К.Платонов. – 2-е изд. – М. : Просвещение, 1984. – 340 с.

Стаття надійшла 28.04.2015 р.